

A SZOCIÁLIS FARMOK HELYZETE ÉS ELMÉLETI KERETEI

THE SITUATION OF SOCIAL FARMS AND THE THEORETICAL FRAMEWORKS

Bazsik István

PhD. hallgató MATE GRTDI,
E-mail: bazsik.istvan@phd.uni-mate.hu,

Absztrakt

Hazánkban a szociális farmrendszer gyermekcipőben jár. Az első szociális gazdaságok ugyan a 2000-es évek elején kormányzati támogatással létrejöttek, azonban szélesebb célcsoportok számára nem érhető el ma sem. Az edukáció, a társadalmi felzárkóztatás, a reintegráció, és a fizikai-mentális egészség megőrzés és javítás, illetve az agrárszakember képzésre történő toborzás olyan feladatok, amelyeknek a szociális farm az egyik, ha nem a legjobb formája. Ennek ellenére alig lehet Magyarországon hozzájutni ilyen szolgáltatáshoz, mivel kevés ilyen farm létezik. Az érintett célcsoportok a hátrányos helyzetűek, a szenvedélybetegek, a szellemi és/vagy fizikai fogyatékkal élők, a beilleszkedni vágyó büntetett előéletűek, és végül, de nem utolsón a gyermekek, és az idősek. Az elmúlt tíz-tizenöt évben több szociális jellegű agrárkezdeményezés indult egymástól függetlenül, különféle célcsoportokkal, azonban a szociális farmok száma napjainkban sem éri el az 50 db-ot, és ezek közül több valójában nem feltétlenül farm jelleggel működik. Hazánkban a care farm, terápiás kert, és esetként a közösségi kertek egyes funkcióit ellátó és annak megfelelő struktúrában felépülő, elsősorban civil szervezetek által üzemeltetett, egycélú (a szociális és/vagy egészségügyi oldalt preferáló) gazdálkodói terek a jellemzőek. Az egycélúság több szempontból is tetten érhető a hazai kezdeményezésekben.

- Kizárólagos célcsoportok (autista, roma felzárkóztatás, munkanélküliek reintegrációja) kerülnek kijelölésre. Ez korlátozhatja az inklúzió, az integráció sikeres végrehajtását.
- A szociális funkció, mint üzemeltetési cél elsődlegessége, esetenként kizárólagossága.
- Az agrárfunkciók, illetve agrár célok sokadrendűsége, azaz nem vagy korlátozottan folyik valós termelés.
- A farmgazdálkodási jellegtől erősen eltérő terápiás és care farm jellegű struktúrák, illetve ilyen funkciók telepítése.
- Az agrárgazdálkodási funkciók idealizált, esetenként naív megközelítése.

Ezért szükséges újragondolni, hogy az agrárgazdálkodás szempontjából mely farm forma az, amely a multifunkcionális mezőgazdaságon belül elsődleges agrár profilja mellett képes aktív társadalmi szerepet is vállalni. Egy ilyen szervezet képes lehet elsődlegesen az agrárium szempontjából releváns társadalmi célokat szolgálni úgy, mint agrárutánpótlás és környezeti nevelés, vidékfejlesztés, az ágazat társadalmi elismertségének növelése, az alapvető agrárismeretek terjesztése, oktatás, hagyományörzés, génmegőrzés, diverzifikáció. Ehhez azonban a fogalmi keretek újragondolása is szükséges azért, hogy a főprofil mentén elhatárolható – és ezáltal megfelelő forrásból cél szerint támogatható – legyen az az agrárvállalkozás, amely szociális farm szolgáltatásokat is hajlandó felvállalni. A kutatás e kérdések mentén igyekszik válaszokat adni a szociális farmok helyére és szerepére.

Abstract

The social farm system in our country is in its infancy. Although the first social farms were set up in the early 2000s with government support, they are still not accessible to a wider target group. Education, social inclusion, reintegration, and the preservation and improvement of physical and mental health, as well as recruitment for agricultural training are tasks of which the social farm is one of, if not the best form, despite this there is hardly any access to such services in Hungary, as there are hardly any such farms in the country. The target groups concerned are the disadvantaged, the addicted, the mentally and/or physically handicapped, the criminal record seeking integration, and last but not least children and the elderly. In the last ten to fifteen years, several social farm initiatives have been launched independently of each other, with different target groups, but the number of social farms today is less than 50, and many of them are not necessarily farms. In our country, care farms, therapeutic gardens and, in some cases, community gardens, are typical single-purpose (social and/or health-oriented) farms run mainly by NGOs and structured to fulfil certain functions. This single-purpose character is evident in several aspects of the initiatives taken in this country.

- There is an exclusive focus on specific target groups (autistic people, Roma inclusion, reintegration of the unemployed). (this limits the successful implementation of inclusion and integration)
- The primacy, sometimes exclusivity, of the social function as an operational objective.
- Multifunctionality of agricultural functions and objectives (no or limited real production).
- The establishment of therapeutic and care farms and functions which are very different from those of farm management.
- An idealised, sometimes naive, approach to agro-industrial functions.

Therefore, it is necessary to rethink which farm form is capable of playing an active social role in addition to its primary agricultural profile within multifunctional agriculture. Such an organisation may be able to serve social objectives primarily relevant to agriculture, such as agricultural reproduction and environmental education, rural development, raising the sector's social profile, disseminating basic agricultural knowledge, education, traditional preservation, gene conservation and diversification. However, this also requires a rethinking of the conceptual framework, so that agricultural enterprises which are also willing to provide social farm services can be defined according to their main profile and thus supported by appropriate funding. The research seeks to answer these questions and to provide answers to the place and role of social farms.

Kulcsszavak: társadalmi farm, szociális farm, green care, multifunkcionális mezőgazdaság,

JEL besorolás: Q01, Q26

LCC kód: S589.75-589.76

Bevezetés

A szociális farmhálózat bővülés fő akadályja a szociális farmok helyzetének jogi szabályozatlansága. E gazdaságokkal kapcsolatban nincs átfogó stratégia, és fennállnak adminisztratív akadályok is, nincsenek megfelelő képzések, valamint korlátozottan állnak rendelkezésre tantervek (Augsten et al., 2020). A mezőgazdaság közösségi, és vidéki lakosságmegtartó funkciójának erősítése, és egyben a social farming célcsoportjai érdekében célszerű mihamarabb megteremteni a jogi kereteket és működőképes hazai adaptációt találni a funkció ellátására. Ehhez azonban fontos tudni, hogy Magyarországon a farmgazdálkodás, mint

termelési rendszer nem meghatározó, a magyar agrárium számára ez a gazdálkodási forma még több szempontból idegen, a fogalmi meghatározások nem tekinthetők stabilnak (Csatári et al.; 2004). Mindezek mellett a szociális farmok funkcióit, szerepeit ma is hiányolja a társadalom. A célcsoportok számára hátrányos, hogy a fejlődés, a tudás elsajátítás, és a felzárkózás e támogató eszköze nem vagy rendkívül korlátozottan érhető el. A szociális gazdaságok semmiből történő felépítése, vagy a feladat egy prosperáló gazdasági szereplőre történő rákényszerítése érthető okokból (ágazatidegen profil bevonásával történő diverzifikáció) nehézkes. Az is belátható, hogy szociális farmot hosszú távon akkor lehet eredményesen üzemeltetni, ha a szociális célok megvalósítása, és a célcsoportok fejlődése, elégedettsége mellett a gazdálkodó is megtalálja benne a számítását. Ez azt jelenti, hogy fenntartható módon az agrárgazdálkodásból annyi jövedelmet kell termelni, amely az általánosan elvárható életszínvonalat biztosítja a gazdálkodó számára az erkölcsi értékteremtés mellett, illetve olyan kiegészítő jövedelem/támogatás jelenik meg a bevételei között, amely a szociális funkciók ellátását részben vagy egészében fedezi.

A szociális farmok pszichológiai alapjait néhány tudományos elmélet képezi. Ezek a biofilia, a stresszcsökkentési, és a figyelem-helyreállítási elmélet. A biofilia hipotézis szerint az ember rendszeresen keresi a kontaktust, és igényli az interakciót a természettel, amely igazolhatóan jó hatással van rá (Wilson, 1984; Kellert & Wilson, 1995). Ulrich stresszcsökkentési elmélete azt mondja ki, hogy a természet pozitív hatása erősebben érvényesül, amikor az egyén stresszes, illetve a természetnek a mentális mellett a fizikai egészségre is hatása van, azaz pozitív érzelmi választ vált ki a természeti környezet (Ulrich, 1983). Kaplan figyelem-helyreállítási elmélete pedig kimondja, hogy a modern embernek erőfeszítéseket kell tennie azért, hogy a fontos dolgokra koncentráljon az érdekesek elterelő hatása helyett, és ezt segítik az optimális (közepes) inger komplexitásukkal a természeti helyek, amelyekben az ember számára fontos dolgok – vadállatok, barlang, víz – evolúciósan, veleszületetten figyelemfelkeltők és erre alapozva lehet irányítani figyelmet a környezeti éberség / vigilancia irányába, mivel a mentális erőforrások korlátozott rendelkezésre állása miatt szükséges ennek megújítása, visszaállítása (Kaplan & Kaplan, 1998) (Kaplan, 1995). Mindezeket túl, ha az embert magával ragadja a zöldkörnyezet, elérhető a flow (áramlás) élménye, amely jellemzően az élvezetes, belső megelégedést teremtő tevékenységek hatására jön létre. Amennyiben az érintettek örömet élnek meg az adott tevékenység közben, akkor a belső motiváció arra készíti őket, hogy további hasonló élményeket éljenek meg (Csíkszentmihályi, 1997). A hazai ökoiskolák szellemiségét vizsgáló kutatások más megközelítésben ugyan, de rávilágítanak arra, hogy a célcsoportok elégedettségének elérése szempontjából kiemelten fontos, hogy a kötött keretek ellenére ne egy alá-fölé rendeltségi viszonyban oktasson a social farm. Fontos, hogy a szervezet szemléletet alakítson, nyújtson flow élményt, segítse a szociális tanulást, és ezt a szabadban a környezet pozitív hatásaival erősítve tegye (Bacsó, 2018). A természeti környezet egészségre gyakorolt pozitív hatását előtérbe helyező tudományos modell a szalutogenetikus megközelítés, ennek fókuszában a természet hatására történő egészségi állapot javítás áll. A „terápiás táj” és a „terápiás kertészet” fogalmának bevezetése a táj és a kertészet emberi egészségre gyakorolt jótékony hatásának bemutatását segíti elő (Gesler, 1992) (Gonzales et al., 2010).

A szociális farmok a sérülékeny személyek számára természeti tényezőkön alapuló beavatkozásokat biztosítanak. A szociális farm rendszere jól felépített stratégia mentén, egészségügyi, szociális vagy oktatási hátrányokat igyekszik eliminálni, vagy minimalizálni a természeti környezet pozitív hatásait kihasználva. Az egészségügyi, szociális, oktatási feladatokat ebben keretrendszerben a gazdálkodáshoz kapcsolódóan ellenőrzött, jól felépített programok keretében lehet megvalósítani. A célcsoportok esetében az empowerment, inklúzió, a lelki rehabilitáció, a kognitív teljesítmény növekedése, a feladatokkal problémákkal való megküzdés képessége, az önértékelés javulása, és számos más képesség fejlődését eredményezi

az aktív részvétel. A gazda-célszemély-mezőgazdaság közti interakciókon alapuló kapcsolatokat „kapcsolatteremtő mezőgazdaságnak” nevezzük (Kajner – Jakubinyi, 2015). A szociális farmok egyik feladata, az arra alkalmasak gazdálkodói életre való felkészítése. Ezt követően azonban szükség lenne a hátrányos helyzetűeknek biztosított földbirtokokra, amelyet a szociális földprogram ugyan elméletileg juttathatott volna, azonban a valóságban igen csekély számú személy jutott 2-15 éves időtartamra 1ha földterület művelési jogához (Csoba; 2017).

A gyermekek környezeti nevelése kiemelten fontos tényezővé válhat az elkövetkező években, mivel az agrárvállalkozói kör rendkívül öregszik Magyarországon (Agrárcenzus, 2020). Nemzetközi kitekintésben érdemes odafigyelni arra az amerikai farmok esetében már most óriási gondot okozó tényre, hogy a farmerek átlagéletkora magas. E probléma kezelésében a multifunkcionális mezőgazdasági vállalkozások, de különösen a szociális farmok komoly szerepet kaphatnak. A multifunkcionális mezőgazdaság gyakorlati megvalósulásának egyik példája a social farm. A KAP (közös agrárpolitika) ezt a gazdálkodási formát preferálja is.

A szociális farmok helyzete

A szociális farmgazdálkodás Magyarországon egy újszerű, innovatív megközelítése az agrárgazdálkodásnak, integráns része a multifunkcionális mezőgazdaságnak és a green care fogalomkörnek. Ez a tevékenység a hagyományos mezőgazdasági funkciók és alapelvek mentén működő, de azt meghaladó tevékenységeket végző, speciális igényeket kielégítő gazdálkodási forma, ahol a gyermekek, idősek, hátrányos helyzetűek, fogyatékkal élők, stb. számára nyílik lehetőség aktív tevékenységre, tanulásra, munkára, rekreációra. Azon országokban, ahol kiforrott rendszere van a szociális farmoknak, ezek a gazdaságok, az agrár tevékenység mellett összetársadalmi jóléti szolgáltatást is nyújtanak, amellyel a helyi közösségen belül is nő az elismertsége az adott gazdaságnak és a mezőgazdaságnak is. (Augsten et al., 2020) Hazánkban ezzel szemben jellemzőbb, hogy azon kevés szociális farmnak nevezett gazdálkodó, amely ezen a néven működik, az agrárgazdálkodást, csak mint eszközt hasznosítja, így a termelés teljesen mellékes következménye a tevékenységnek. Az elmúlt évtizedekben a szociális farmgazdálkodás jelentős változásokon, evolúción ment át Európában, azonban egy-egy ország hozzáállása ehhez a modellhez, illetve a kialakított koncepció rendkívül eltérő. Az egyes fogalmak meghatározása, a tartalmi, és elvi eltérések nehezítik a nemzetközi és a hazai egységes rendszer kialakulását. A szociális farmgazdálkodásnak számos megközelítése létezik, azonban az ERASMUS+ program keretében megalkotott „Szociális farm képzés a felsőoktatásban” (Social Farming in Higher Education - SoFarEDU) könyv szerzői az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2012-es véleményében szereplő (EESC, Szociális mezőgazdaság; 2012) definíciót tekintik elfogadottnak. Ez a meghatározás a következő:

„A szociális mezőgazdaság innovatív megközelítés, amely két koncepciót kapcsol össze: egyrészt a multifunkcionális mezőgazdaságot, másrészt a helyi szintű szociális szolgáltatásokat, illetve az egészségügyi ellátást. A mezőgazdasági termelés keretében hozzájárul a sajátos szükségletekkel rendelkező személyek jólétéhez és társadalmi integrációjához. „

Tekintettel arra, hogy az igényes, alapos és nemzetközileg is értékelhető tudományos munka megkerülhetetlen feltétele a kölcsönösen elfogadott, jól körülírt, lehatárolt fogalmi struktúra kialakítása, e tanulmány részben a fogalmi egységesítés legalapvetőbb irányait igyekszik a nemzetközi tudományos szakirodalom fogalmi meghatározásai alapján kijelölni, másrészt a hazai szociális farmok helyzetére, és a 2016-ban kiírt célzottan a szociális farmokat támogató VP pályázat kudarcának okait keresi.

A szociális farmgazdálkodás célcsoportjainak meghatározása során a csoportképző ismérv a személyek sajátos szükséglete és/vagy fogyatéka. Ezek a következők:

- Idősek
- Iskolás gyermekek
- Értelmi fogyatékosok
- Mentális betegségben szenvedők
- Testi fogyatékosok
- Magatartási zavarosok
- Függőséggel élők
- Tartósan munkanélküliek
- Menekültek (Augsten et al., 2020)

A célcsoportok széles spektrumon mozognak, és az elmúlt évtizedek során egyes csoportjaik a szociális farm keretein kívül, de hasonló funkcióval bíró „intézményekben” is kaphattak ellátást, a szociális farmok esetében viszont ez a fajta tagoltság, a széles spektrum nem kedvez a hazai, gyermekcipőben járó rendszer bővítésének. A gyenge lábakon álló szociális farmhálózat egységes és hatékony működését emellett nehezíti, hogy mind a hazai, mind a nemzetközi fogalmi lehatárolások komoly átfedésekkel rendelkeznek (Áldorfai et al. 2017).

A multifunkcionális mezőgazdaság hazai kérdéseinek tárgyalása során, (Horváth, 2012) a szűkebb értelemben vett farm - diverzifikáció fogalom használatát látta célszerűnek. E fogalom alatt a gazdaságon belüli mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységek körének kiszélesítését, a feldolgozó, értékesítő és egyéb hozzáadottérték-növelő tevékenységek bevezetését értjük. Ebbe a körbe tartozik az ökológiai gazdálkodás, a nem konvencionális állattenyésztési-, növénytermelési termékek előállítás, a termékek üzemen belüli feldolgozása, a mezőgazdasági- és falusi turizmus, az egyéb rekreációs szolgáltatások, valamint a szabad kapacitások nem mezőgazdasági hasznosítása. Ezzel együtt meg kell említeni, hogy a fogalom nem tekinthető véglegesnek, kiforrottnak az folyamatosan fejlődik, változik. Várható például, hogy szolgáltatásjellegű tevékenységekkel tovább bővül (Horváth, 2012.).

Ezzel szemben a legtágabb értelemben vett multifunkcionális mezőgazdaság a nemzetközi tudományos irodalomban elfogadottabb értelmezés. Ezalapján négy kategóriára bontható a fogalom, amelyben:

- a zöld a Tájgazdálkodás, Vadgazdálkodás, Állatjólét, Biodiverzitás, Tápanyag gazdálkodás
- a kék a Vizgazdálkodás, vízminőség javítás, Árvízvédelem, Víz tározás, Szélenergia
- a sárga a Vidéki kohézió, Környezeti fejlődés, Örökségek kiaknázása, Vidéki identitás, Vadászat, Agroturizmus
- a fehér pedig az Élelmiszerbiztonság, Termelés biztonság tevékenységeit is magába foglalja (1. ábra).

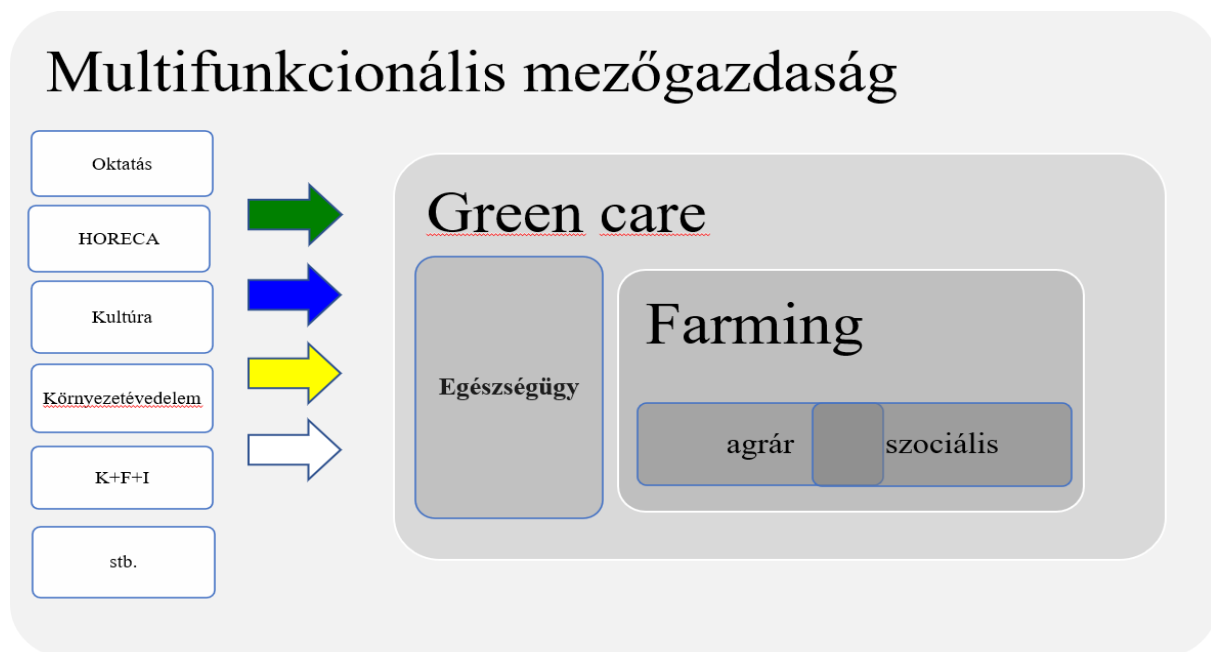
E szemléletet figyelembe véve a multifunkcionális mezőgazdaság fogalma tevékenységi oldalról az agrárgazdálkodók fenntartható tevékenységeinek teljes spektrumát, és az ahhoz kapcsolódó összes szolgáltatást igyekszik lefedni így beletartozik a green care, és a társadalmi (szociális) farm (Aldington, 1998; Dobbs és Pretty, 2001; Harwood, 2003; Moyer és Josling, 2002; Jongeneel és Slangen, 2004; Van Huylenbroeck et al., 2007).

1. ábra: A multifunkcionális mezőgazdaság a legtágabb értelemben

Forrás: Saját szerkesztés (2021)

A multifunkcionális mezőgazdaság jelen értelmezés alapján számos ágazatot átfogó, de alapjaiban agrár tevékenységet jelöl. Kiterjedhet a tevékenység az oktatásra, a HORECA szektorra, a kultúra ápolásra és hagyományőrzésre, a környezetvédelemre, a kutatás fejlesztés innováció területére és számos más tevékenységre, így a green care fogalomkörébe tartozó egészségügyi, szociális, és agrár jellegű szolgáltatásokra is (2. ábra).

2. ábra: A multifunkcionális mezőgazdaság és a szociális farm ágazati összefüggései

Forrás: Saját szerkesztés (2021)

Ugyanakkor egyes tudományos források a green care fogalmi meghatározása során a multifunkcionális mezőgazdaságot alárendelik a green care-nek a következők szerint: „A Green care fogalom, egy olyan innovatív megközelítés, amely egyszerre ötvözi az emberekről és a földről való gondoskodást három olyan elem keretében, amelyek korábban nem kapcsolódtak egymáshoz. Ezek a multifunkcionális mezőgazdaság és a mezőgazdasági rendszerértékek

sokféleségének elismerése; szociális szolgáltatások és egészségügyi ellátás; illetve a mezőgazdasági ágazat és a helyi közösségek megerősítésének lehetősége” (García-Llorente et al., 2018). Ezzel szemben Rachel Bragg megközelítésében a Green care kifejezetten az egyes szociális és egészségügyi jellegű környezeti szolgáltatások gyűjtőfogalma. Beletartozik a szociális és terápiás kertészet, a care (social) farming, az állatasszisztált terápiák, a környezetvédelem/ökoterápia, stb. (Bragg, 2016, Káposzta-Nagy, 2015, Káposzta et al. 2017).

A röviden felvázolt egymástól erőteljesen eltérő fogalmi meghatározások megnehezítik a tudományos munkát, és a „közös nyelv” híján rendkívül nehézkes az egy irányba mutató gondolkodás. A fentiek alapján nem vitatható, hogy a tématerületen fontos lenne egy fogalmi revízió, amely az egymástól eltérő meghatározásokat egységesíti és nemzetközi szinten elfogadott közös „nomenklaturát” hoz létre. Hazai szinten viszont mindezen nehezítő tényezők ellenére a social farmot, mint sajátos agrárgazdálkodó egységet szükséges lehatárolni, és a fogalmi zavarok okozta átfedésektől is szükséges megtisztítani, valamint meghatározni azt a magyar fogalmat, amely a legplasztikusabban adja vissza a social farm lényegét.

Kajner és Jakubinyi (2015b) a Szimbiózis Alapítvány kiadásában megjelent „Szociális Farmok Alapítása, szakmapolitikai javaslat” -ban igyekezett a szociális farmok alábontását meghatározni. A hazai social farmok száma, és a gazdálkodás volumene viszont olyan alacsony szintű, hogy a szociális farm hálózat elvi létjogosultságának és szükségességének elismerése mellett is kérdéses jelenleg, hogy önálló szegmenseként lehet-e kezelni ezeket a gazdaságokat. Ez a további alábontással szemben a meglévő fogalmi rendszer megtisztítását, az egyes kezdeményezések integrálását indokolja. Ezek alapján a 3. számú ábrában a Kajner-Jakubinyi féle osztályozás egyes elemei a nemzetközi fogalmi meghatározások alapján újra felosztásra kerültek. A rehabilitációs és a Gondoskodó farm alapattitűdjei – figyelembe véve a Holland, Német és Norvég gyakorlatot is – egyértelműen elkülönülnek a Jakubinyi féle javaslatban szereplő úgynevezett társadalmi farm fogalomtól. A markáns eltérés abban rejlik, hogy a társadalmi farm nem kifejezetten egyes hátrányos helyzetű csoportokat preferál, és ennek megfelelően nem nyújt egészségügyi és/vagy szociális szakember által végzett terápiás foglalkozást.

Altípus	Célcsoport	Tevékenység helye	Tevékenység célja	Javasolt fogalmi rend
Rehabilitációs farm	hátrányos helyzetűek	szociális/eü. intézmény	foglalkoztatás	Care farm
Gondoskodó farm	hátrányos helyzetűek	farm/ mg. telephely	foglalkoztatás	
Társadalmi farm	meghatározott célcsoport(ok)	farm/ mg. telephely	szemléletformálás	Social farm

3. ábra: A green care szemléletű farmok típus besorolása

Forrás: Saját szerkesztés, Kajner et al. (2015b) alapján

Ez a típus mindössze a környezet, a munka, és a közösségi érzés, illetve az így elért sikerek adta önbizalom növekedés jótékony hatásaira alapozva nyújt szolgáltatást. Ez elsősorban a célszemélyek hangulatát alakítja, szemléletüket formálja és csak indirekt módon ér el terápiás hatást.

Ez utóbbi típus, azaz a társadalmi farm fedli le a klasszikus social farm fogalmát és funkcióját. A 3. ábrában szereplő rehabilitációs és a gondoskodó farm a nemzetközi gyakorlat alapján inkább a care farm fogalmi köre. Hazánkban mindezek alapján a működő kezdeményezések többsége care farm jellegű, amely viszont predesztinálja azt is, hogy az agrár profil minden jószándék ellenére is másodlagos, és a fő célt, azaz a hátrányos helyzetűekről történő gondoskodást kiszolgálóan, a primer célnak alárendelten folyik. Erre példa hazánkban a miskolci Szimbiozis Alapítvány által működtetett Baráthegyi Majorság, a perbáli Tovább Élni Egyesület tevékenysége, és a szabadszállási Strázsa Tanya. Ezek a farmok alapítvány, egyesület, vagy szociális szövetkezet formában működnek, és termelő tevékenységük elenyésző a szociális profilhoz mérten. Nyilván ezek önfenntartó képessége nem az agrárgazdálkodás minőségétől függ, hanem a szociális szolgáltatások színvonalától és az arra irányuló fizetőképes kereslettől, így ugyan fontos tevékenységet végeznek, de agrár szempontból nem releváns a munkájuk.

A társadalmi farm (social farm) az, amely oktatási és foglalkoztatási funkciója mellett megfelelő színvonalú agrártevékenységet végez, ennek megfelelően termelő tevékenysége képes meghaladni a kiegészítő szociális szolgáltatás szintjét. A társadalmi (social) farmgazdálkodás két fő elemében mindenhol azonos. A tevékenységekre mezőgazdasági üzemben vagy kertészetben kerül sor, és sajátos szükségletekkel rendelkező személyek számára biztosít eseti, vagy állandó lehetőséget oktatásra, rekreációra, munkára, rehabilitációra. Le kell szögezni, hogy a sajátos szükséglet nem szinonim fogalom a hátrányos helyzettel, sajátos szükséglete van például a gyermekeknek, vagy az időseknek is. Fontos ezt kiemelni azért, mert míg például az első szociális farmok Magyarországon autista fiatalok számára nyújtottak szolgáltatást és ezzel a saját célközönségüket drasztikusan leszűkítették, (hisz ma Magyarországon az Autisták Országos Szövetségének becslése szerint az autisták száma 100.000 fő, ennek kb. ¼-e gyermek), addig csak példaként említve, a KLIK adatai alapján az általános iskolás korúak száma meghaladja 280.000 főt. Ez az óvodásokkal és a középiskolásokkal együtt kiegészülve komoly, 500.000 főt is meghaladó célcsoportot jelent.

Jogi akadályok

A farmok működését a jogi keretek nem támogatják megfelelő mértékben. A jelenlegi hazai szereplőknek két fő célkitűzése van. Az egyik, hogy a szociális intézmények gazdálkodói tevékenységet is végezhesse, a másik pedig, hogy a gazdák kínálhassanak szociális/egészségügyi/oktatási szolgáltatásokat a farmjukon. Ennek kapcsán a legfőbb javaslatokat is megfogalmazták, amelyek a fejlődés jogi kereteinek megalkotását segíthetik. Ezek a következők voltak:

- Önálló szociális farmtörvény
- 38/2014. (II. 24.) Korm. rendelet szerinti nyilvántartásba vételi feltétel törlése. (megelőző öt évből legalább három évben nettó árbevétel több mint fele mg. tevékenységből)
- 2005. évi LXXXVIII. törvény szerinti önkéntes fogadó szervezet lehessen a szociális farm is.
- 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról, támogassa a szociális farmokat mezőgazdasági őstermelői jellegű kedvezményekkel.
- 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról úgy fogalmazza meg a mezőgazdasági tevékenység definícióját, hogy a szociális farm is beleférjen.

- 52/2010 FVM rendelet, illetve 64/2007. (VII. 23.) FVM-EüM együttes rendeletet módosítsák. A könnyített higiéniai feltételeket ne kössék jogi formához.
- Az östermelői adózáshoz és járulék fizetéshez hasonló kedvező mezőgazdasági adózással adózhasson a multifunkciós gazdaság.
- A multifunkciós mezőgazdasági termékek, szolgáltatások, szociális farm termékeinek áfa tartalma ne legyen több, mint 5-10 %
- Bizottság 651/2014/EU rendelete (2014. június 17.), az úgynevezett általános csoportmentességi rendelet kerüljön harmonizálásra.
- Rehabilitációs kártyához hasonló módon javasolt, hogy a szociális farm működése is kerüljön támogatásra.
- A CSR tevékenységek a szociális farmok részére is ösztönzőkkel támogatottak legyenek.

VP pályázat a szociális farmok részére

A Szolidáris gazdálkodás és közösség által támogatott mezőgazdaság VP6-16.9.1-17 pályázat többek között pontosan ebbe a hibába esett bele és végül emiatt érdektelenségbe fulladt, így alig került kifizetésre pályázati forrás.

A sikertelenség okai között szerepelt, hogy két pályázói körnek került kiírásra egy pályázat és így egyinek sem szólt igazán. A pályázati feltételek a rehabilitációs és gondoskodó farmokra íródtak (együtt care farm) ami inkább a szociális/egészségügyi profilú, farmoknak kedvezett, a társadalmi (social) farmokat pedig kifejezetten sújtotta a pályázati pontszámításnál figyelembe vett tényezők alapján. Eközben a „beugró” szint pont a társadalmi farm lehet, mivel a rehabilitációs és gondoskodó farm típus magas szintű terápiás tevékenységéhez képest a társadalmi farm mindössze a környezet másodlagos terápiás hatását használja ki. A szakmapolitikai javaslatokból szinte semmi nem került a jogi keretek közé beemelésre. A pályázati kiírás nem vette figyelembe az aktuális helyzetet, túlzó elvárásokat fogalmazott meg, többet várt el a pályázatban, mint amire a hazai szociális farmok és az ebbe belevágni szándékozó gazdaságok vállalkozni tudtak. Például a pályázat pontozása során kiemelt súly jutott az Eü/szociális partnerrel kötött konzorciumnak; a pedagógus/EÜ/szociális végzettségű személy alkalmazásának, a mikro-vállalkozások összesfogásának (min 3-5db), a többletfoglalkoztatásnak, az Oktatási, szociális, vagy egészségügyi intézmény részvételének igényli minimum 2-3 partnerrel és a fogyasztókat tömörítő szervezet/ fenntartható élelmiszer termelést folytatók bevonásának.

Következtetések, javaslatok

A fentebb részletezett jogi módosítások valóban kedvezőek lehetnek a jelenlegi szociális farmok tekintetében, azonban mindenképpen megválaszolendő kérdés, hogy a szociális farm rendszer agrár/vidékfejlesztési keretek között működtethető, vagy szociális ellátó intézményként üzemel hatékony módon? Ebből adódik az egyik fő probléma is a jelenlegi szociális farmok esetében. Ezeknek a farmoknak a többsége nem a gazdálkodók és a működő gazdaságok alapjaira építve kíván többletszolgáltatást nyújtani, hanem olyan formációk, amelyek kifejezetten a szociális cél elérése érdekében alapított szervezetek. Ezek e cél elérése érdekében gazdaságokat üzemeltetnek, és ezzel egyfajta esztétikai és terápiás keretet nyújtanak az alaptervékenységként végzett célcsoport gondozáshoz, így viszont szociális szolgáltatást igyekeznek agrárágazati finanszírozással életképesé tenni. Ez pedig belátható, hogy nagy eséllyel nem működőképes alternatíva.

Kiemelten fontos és elodázhatatlan kérdés, hogy a magyar szociális farm rendszerbe sikerül-e bevonni a gyakorló gazdákat, vagy sem, illetve, hogy ez egyáltalán cél-e? Ha e két kérdés bármelyikére szakmapolitikai szinten nemleges a válasz, akkor a hazai szociális farm hálózatot és a támogatási rendszerét nem feltétlenül indokolt az agrár szektor kereteiben tartani, hanem érdemes lehet a szociális és egészségügyi szolgáltatási szektorban támogatni, üzemeltetni.

A szociális szövetkezetek e témakörben kivételt jelentenek, mert azok – minden itt nem részletezett hibájuk ellenére – egyértelműen, és deklaráltan termelési céllal jöttek létre, más kérdés az, hogy a szociális szövetkezeti forma viszont egyes elemeiben jóval több, másban pedig korlátozottabb, mint a szociális farm, és az is, hogy a szociális szövetkezetek a kezdeti lelkesedés után nem szaporodtak el gomba módra, de erre szöveg terjedelmi okokból szintén nem lehet itt részletesen kitérni.

A tanulmány alapján jól látszik, hogy a szociális (egyesületi, alapítványi) alapon üzemeltetett hálózat nem fejlődik, szűk keretek között mozog, és csak részfunkciókat képes ellátni, tehát agrár szemszögből vizsgálva nem működtethető teljes értékűen. Ezzel szemben a kis és közepes gazdaságok, illetve az őstermelők jelenleg alacsony jövedelemtermelő képességük miatt nem, vagy csak nehézségek árán tudnak a gazdálkodásból megélni, nekik pedig egy-egy kiegészítő-tevékenységként végezhető társadalmi (szociális) farm feladat, további pótlólagos jövedelemforrást jelenhet, amellyel a jövedelemnövekedés miatt az életminőségük is növekszik. Kiemelten fontos megjegyezni, hogy az agrár profilú társadalmi (szociális) farmoknak semmiképpen nem feladata a terápiás és szociális szakemberek által végzett gondozási munkák integrálása, nem kell – de kapacitás függvényében lehet – a társadalmi farmokon ilyen személyeket foglalkoztatni. Az oktatási-, szociális-, egészségügyi-, és agrárágazatok közötti együttműködésnek mindössze a kapcsolat fenntartására, a látogatások szervezésére és a célcsoport szükség szerinti kíséretére kell kiterjednie. Minden más erőltetett együttműködési követelmény a tevékenység iránti érdeklődés, a vállalási hajlandóság visszaesésével járhat.

A VP pályázat nem felelt meg a szociális farmot működtetni szándékozók igényeinek. A megcélzott gazdálkodói célcsoportoknak hosszútávú, folyamatosan fenntartott és fenntartható, államilag vagy más központi forrásból finanszírozott pótlólagos jövedelemforrásra lett volna szüksége a tevékenység felvállalásáért cserébe. Ezt azonban a pályázat kiírója nem vette, illetve az EU-s pályázatok logikájából (támogatásfejlesztésre/beruházásra, majd ezt követően önállóan történő fenntartási időszak) adódóan nem vehette figyelembe. Logikus és gondolati láncolat mentén külön vizsgálatok nélkül belátható, hogy a társadalmi hasznossággal bíró közszolgáltatások jellemzően vállalkozási alapon nem működtethetőek. Az egyébként is alacsony jövedelemtermelő képességgel bíró agrárvállalkozói réteg pedig különösen nem tudja ingyenesen felvállalni e többletfeladatot. Ha a többletvállalásból abból adódó működési költségek folyamatos és rendszerszerű finanszírozását senki nem biztosítja, akkor a gazdálkodó a feladatot nem tudja ellátni. A folyamatos működési finanszírozás hiánya mellett pedig egy kifejezetten beruházási profilú pályázat benyújtása nem motiváló. Emellett a támogatott beruházások köre sem volt a legideálisabb, egy-egy beruházás támogatása túlzottan kis összegű volt.

Ahhoz, hogy Magyarországon a social farming kitörhessen a karitatív/civil szervezetek jószándékú, de esetenként agrárszakmailag vitatható próbálkozásainak szintjéről, olyan – elsősorban agrár – gazdálkodókat érdemes keresni, akik jövedelemtermelő képessége indokoltá teszi kiegészítő tevékenység végzését, és alkalmasak arra, hogy ott megfelelő szociális/pedagógiai külső támogatói háttérrel, jellemzően kézi munkaerőt igénylő produktív tevékenységeket végezzenek az érintett személyek, vagy magas színvonalú, természetiérték alapú ismeretterjesztés történjék. Ehhez elengedhetetlen a megfelelő tudásbázissal, képzettséggel rendelkező agrárszakember bevonása. Ilyen feltételekkel rendelkező

gazdaságoknak tekinthetők az őstermelők családi gazdaságai, valamint az őstermelők is, ha zöldség-kertészettel, gyümölcsstermesztéssel, szőlészettel, melegházi növénytermesztéssel vagy állattenyésztéssel diverzifikáltan foglalkoznak. A jelzett gazdaságokban a social farming, mint elvont, „szolgáltatás jellegű” tevékenység, új lehetőségként jelenhet meg, segítve új, innovatív funkcióval, tartalommal, étellel megtölteni a gazdaságokat úgy, hogy eközben a termelő, a társadalmi felelősségvállalás (CSR) révén, a saját üzletfelei körében komoly marketing értéket képviselő arculati elemmel is bővül.

Mindezek alapján kimondható, hogy a social farmok rendszere ugyan adaptálható a hazai viszonyokhoz, azonban az agrárprofilú kisvállalkozások „helyzetbe hozása”, a környezeti követelmények korrekt meghatározása, a célcsoportok megfelelő kijelölése, a működés tartós finanszírozása, illetve a rendszerbe történő belépési feltételek vállalható szinten történő meghatározása mindenképpen szükséges ahhoz, hogy ez a társadalmilag rendkívül hasznos gazdálkodási forma meghonosodjon, és a multifunkcionális mezőgazdaság hazai palettáját bővítse.

Irodalomjegyzék

1. Aldington, T.J. (1998): “Multifunctional Agriculture: A Brief Review from Developed and Developing Country Perspectives”, unknown status. FAO Agriculture Department, Internal Document.
2. Augsten, C. – Bálint, Cs. – Baumbach-Knopf, C. – Borghorst, V. – Chovanec, T. – Evans, R. – Hudcová, E. – Jancsovicska, P. – Luft, M. – Moudrý jr., J. – Moudrý sr., J. – Nobelmann, M. – Schneider, C. – Steininger, B. – Ujj, A. (2020): Moudrý sr., J. – Küffnerová, N. – Hudcová, E. (szerk.), *Szociális farm képzés a felsőoktatásban*, Erasmus+, SoFarEdu
3. Áldorfai, Gy. Józsa, V. Káposzta, J. Nagy, H. Varga-Nagy, A. (2017): *Challenges and development paths of central and Eastern European locations in the globalised world: report on the first international smart communities academy*. DETUROPE: CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF TOURISM AND REGIONAL DEVELOPMENT 9:3 pp. 229-232., 4 p. (2017)
4. Bacsó G. (2018): A flow élmény motiváló hatása a környezeti nevelés során CP-s sajátos nevelési igényű tanulóknál az ökoiskola keretein belül, *Különleges Bánásmód*, IV. évf. 2018/3 szám, pp. 103–107. DOI: <https://doi.org/10.18458/KB.2018.3.103>
5. Bragg, R. (2016): Trellis Annual Conference 11th March 2016, Care Farming UK, delivered an animated and enlightening overview of therapeutic gardening, its place within green care and evidence of how it supports health and wellbeing.
6. Csatári B. – Bartos M. – Dulai S. – Farkas J. – Kripner V. – Kiss A. – Molnár M. (2004): MTA RKK Tanyai kaleidoszkóp
7. Csíkszentmihályi, M. (1997): *Flow – Az áramlat: A tökéletes élmény*. Budapest: Akadémiai Kiadó, ISBN: 9789630588331
8. Csoba J. (2017): A kertkultúra és a háztartásgazdaság szerepe a vidéki szegények társadalmi integrációjában – 25 éves a Szociális Földprogram, *Tér és Társadalom* DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.31.3.2858>
9. Dobbs, T.L. – Pretty, J.N. (2001): “The United Kingdom’s Experience with Agri-Environmental Stewardship Schemes: Lessons and Issues for the United States and Europe”, Brookings; Colchester (South Dakota State University; University of Essex). Related online version (cited on 23 May 2007): <http://agecon.lib.umn.edu/cgi-bin/detailview.pl?paperid=2436>

10. García-Llorente, M. – Rubio-Oliver, R. – Gutierrez-Briceño, I. (2018): Farming for Life Quality and Sustainability: A Literature Review of Green Care Research Trends in Europe, DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph15061282>
11. Harwood, R.R. (2003): “Sustainable Agriculture on a Populous Industrialized Landscape: Building Ecosystems’ Vitality and Productivity”, in Food Security and Environmental Quality in the Developing World, (Eds.) Lal, R., Hansen, D., Uphoff, N., Slack, S., Boca Raton, FL (Lewis Publishers/CRC Press).
12. Horváth Péter (2012): A multifunkcionális mezőgazdaság szerepének értelmezése regionális dimenziókban Horváth Péter Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar, Vidékfejlesztési és Funkcionális Gazdálkodási Intézet, Debrecen phorvath@agr.unideb.hu
13. Jongeneel, R.A. – Polman, N.B.P. – Slangen, L.H.G. (2005): “Why are farmers going multifunctional?”, XIth International Congress of the EAAE ‘The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System’, 24–27 August 2005, Copenhagen, Denmark, conference paper. Related online version (cited on 23 May 2007): <http://de.scientificcommons.org/1164613>
14. Kajner P., Jakubinyi L. (2015a): Szociális Farmok Magyarországon kézikönyv és fejlesztési javaslatok; ISBN: 978-963-12-3567-8
15. Kajner P., Jakubinyi L. (2015b): Szociális Farmok létrehozása Magyarországon, szakmapolitikai javaslat; Kiadó: Szimbiózis Alapítvány, Digitális verzió letöltve 2021. november 10-én szocialis.farm.hu/files/SZ.F--Szakmapolitikai-Javaslat.pdf
16. Kaplan, S. (1995): The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework; Journal of Environmental Psychology v.15, pp.169-182.
17. Kaplan, R. – Kaplan, S. (1989): The Experience of Nature: A Psychological Perspective. Cambridge University Press. ISBN: 978-0-521-34139-4.
18. Káposzta, J.; Illés, B.; Nagy, H. (2017): *Examination of impact of economic policy on quality of life in regions of some european countries with global perspective.* ENGINEERING FOR RURAL DEVELOPMENT 16:1 pp. 236-241., 7 p. (2017)
19. Káposzta, J; Nagy, H. (2015): *Status report about the progress of the Visegrad Countries in relation to Europe 2020 targets.* EUROPEAN SPATIAL RESEARCH AND POLICY 22:1 pp. 81-99., 19 p. (2015) DOI: <https://doi.org/10.1515/esrp-2015-0018>
20. Kellert, S. – Wilson, E. (1995): The biophilia hypothesis. Washington DC: Island Press
21. Moyer, W. – Josling, T. (2002): Agricultural Policy Reform: Politics and Process in the EU and US in the 1990s, Global Environmental Governance, Aldershot; Burlington, VT (Ashgate).
22. Ulrich, R. (1983): Aesthetic and affective response to natural environment. 1. Altman & J.F.
23. Van Huylenbroeck, G. – Vandermeulen, V. – Mettepenningen, E. – Verspecht, A. (2007): Multifunctionality of Agriculture: A Review of Definitions, Evidence and Instruments Living Reviews in Landscape Research ISSN: 1863-7329 <http://www.livingreviews.org/lrlr-2007-3>
24. Wilson, E. (1984): Biophilia. Cambridge: MA: Harvard University Press
25. KSH Agrárcenzus (2022) <https://www.ksh.hu/ac2020db/2022/index.html>

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

